

УДК 323.01

**СЕПАРАТИЗМ:
ПОХОДЖЕННЯ, СУТНІСТЬ, РІЗНОВИДИ****SEPARATISM:
ORIGIN, ESSENCE, VARIETIES****Хилько М. І.,**

доктор філософських наук, професор кафедри політології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна),
e-mail: mykola.khylko@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-0295-5332

Khylko M. I.,

Doctor of Philosophy, professor of the Political science department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine),
e-mail: mykola.khylko@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-0295-5332

Стверджується, що процес сучасного суспільного розвитку визначається двома діалектично протилежними тенденціями: доцентровими, що виражаються в загальносвітовій інтеграції і глобалізації, і відцентровими, що виявляються в регіональній локалізації, однією з форм якої є феномен сепаратизму, тобто прагнення регіонів у складі держав до відокремлення, набуття більшої політичної самостійності, суверенітету аж до територіального відділення або приєднання до іншої держави. Проаналізовано сутність та особливості етніонаціонального та регіонального сепаратизму, основних каталізаторів їх поширення та можливості подолання в Україні.

Ключові слова: сепаратизм, автономізація, федералізація, регіоналізація, ультра регіональна еліта, націоналізм, центральна влада.

It is argued that the process of contemporary social development is determined by two dialectically opposite tendencies: centripetal, expressed in global integration and globalization, and centrifugal, manifested in regional localization, one of whose forms is the phenomenon of separatism, that is, the desire of regions in the composition of states before separation, the acquisition greater political independence, sovereignty up to a territorial office or joining another state. The essence and peculiarities of ethnonational and regional separatism, the main catalysts of their distribution and possibilities of overcoming in Ukraine are analyzed.

Keywords: separatism, autonomy, federalization, regionalization, ultra-regional elite, nationalism, central government.

Постановка проблеми. Сепаратизм являє собою складне, багатопланове явище соціально-політичної дійсності, що виключає можливість його комплексного дослідження в рамках якої-небудь однієї теоретико-методологічної парадигми. У цьому зв'язку представляється доцільним визначити декілька концептуальних підходів до аналізу феномена сепаратизму. Вони представлені географічною, культурологічною, модернізаційною, глобалістською, конфліктологічною та інституціональною парадигмами, з яких кожна пропонує відповідний ракурс вивчення сепаратизму, концентруючи увагу на окремих аспектах цього феномена.

До даного моменту в науковому середовищі відсутня єдність у визначенні сутності подій і явищ соціально-політичної дійсності, що позначаються терміном «сепаратизм». Автор вважає найбільш обґрунтоване розуміння сепаратизму як конфліктної взаємодії центральної влади держави і політичних сил регіону в його складі, що обумовлено прагненням останніх створити власну державність, приєднатися до іншого державного утворення або досягти більшої політичної

автономії. Це дозволяє побачити полісуб'єктність сепаратизму, виділити його акторів – політичні сили регіону і центральну владу держави, дії яких взаємообумовлені. Крім того, розгляд сепаратизму в контексті політичного процесу надає можливість простежити динаміку його розвитку, виявити його позитивне і негативне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Західні дослідники розглядають сепаратизм переважно в руслі концепцій модернізації та глобалізації (Р. Бербах, У. Робінсон, У. Бек, Дж. Келлас та ін.); досліджують взаємозв'язок націоналізму і сепаратизму, умови та чинники реалізації права націй на самовизначення, причини негативного впливу сепаратизму на систему міжнародної безпеки (С. О'Брайєн, П. Глоц, Л. Грінфельд, Б. О'Лірі, Х. Кон, Д. Міллер, Й. Тамір ін.); форми прояву сепаратизму за стратегічними цілями; проблеми моральності сецесії як однієї з форм сепаратизму (А. Бьюкенен, Д. Горовіц); переваги тієї чи іншої форми державного устрою (федералізація, автономізація, регіоналізація, регіональна адміністративна децентралізація) в боротьбі із сепаратистськими рухами; проблеми державного суверенітету в контексті захисту територіальної цілісності держав (Е. Геллнер, Д. Дж. Елейзер, Г. Морган, К. Омас, К. Росс, М. Уолцер, К. Фірк, К. фон Хіпшель та ін.).

У сучасній українській етнополітології та етно-конфліктології проблеми сепаратизму розглядаються переважно крізь призму української національної ідеї, побудови незалежної держави, аналізу причин, що призводять до появи на теренах сучасної України сепаратистських настроїв. Серед дослідників зазначених проблем слід відзначити М. Вівчарика, К. Вітмана, В. Горбатенка, В. Горенкіна, В. Дівак, О. Картунова, В. Котигоренка, І. Кресіну, Л. Матвійчук, Л. Нагорну, І. Оніщенко, Є. Перегуду, Г. Перепелицю, С. Стоєцького, С. Римаренка та ін.

Мета статті – дослідити сутність феномену сепаратизму, проаналізувати його основні різновиди та чинники які сприяють його розвитку.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд, сепаратистські тенденції пояснюються дисбалансом між кількістю незалежних держав і числом проживаючих у них етнічних груп, що потенційно несуть в собі зачатки дезинтеграції, пов'язані з прагненням етносу до відокремлення, суверенному політичному і державному контролю своєї території. Детерміноване загальноновизначеними демократичними цінностями прагнення народів планети до набуття власної державності в другій половині ХХ століття різко змінило політичну карту світу: на сьогодні на Землі нараховується вже більш двохсот незалежних суверенних держав. Разом з тим, у рамках сучасних країн існує в цілому кілька тисяч етнічних груп, кожна з яких потенційно може розраховувати на державний, політичний контроль над своєю територією. Сплав же етнічних і регіональних проблем має своїм результуючим вектором активний сплеск невдоволення різних прошарків населення

проведенням центральним керівництвом країни політики і, як наслідок, – прагнення даного регіону до політичного відокремлення від держави або до підвищення свого правового статусу в ньому, що являє собою суть сепаратизму.

Звичайно, така ситуація створює проблему: як бути державі, що має на своїй території народ, що прагне до здобуття незалежності? А якщо врахувати існування у світі більш 3,5 тисяч етнічних груп, то цілком очевидно, що, крім взаємин по вертикальній осі «держави–народи» на території даної держави – виникає і найчастіше виходить на передній план проблема взаємин по горизонтальній осі між різними етносами на території тої або іншої полінаціональної держави (а будь-яка існуюча нині держава – полінаціональна).

Однак навіть в економічно і соціально розвинутих державах, що не мають на своїй території етнорегіонів, виявляються ознаки сепаратизму, що зумовлено диспропорціями економічного розвитку, специфікою соціокультурного середовища, характером політичного управління і т.д. Сукупність регіональних проблем стає фактором, що стимулює невдоволення різних прошарків населення політикою Центру. Унаслідок цього виникає прагнення регіону до політичного відокремлення або підвищення свого правового статусу. Таким чином, у більш-менш гострій формі проблема збереження територіальної цілісності може з'явитися в будь-якій державі, особливо в період політичної нестабільності і слабкості центральної влади.

Прагнення окремих регіонів і етнотериторій у складі багатонаціональних держав до відокремлення стає джерелом соціальної, політичної й економічної нестабільності, а головне, несе загрозу збройного протистояння, відкритої конфронтації. Це приводить до людських жертв, появи біженців, руйнування регіональної господарської інфраструктури, соціальних інститутів, зниження ефективності територіальної влади. Очевидно, що сепаратистські процеси є негативними і для держави в цілому: порушується механізм функціонування політичної системи, падає легітимність центральної влади, загальнодержавна ідеологія випробує кризу. Сепаратизм, створюючи загрозу державному суверенітету, підриває територіальну цілісність, порушує принципи геополітичної безпеки держави, знижуючи його міжнародний престиж.

На даний час сепаратизм характерний для різних країн світу з різними політичними системами і режимами. Про різноманіття вогнищ сепаратизму свідчить те, що вони наочно видні й у самому факті розпаду СРСР і Югославії, і в утворенні на їхніх уламках нових незалежних держав (у Росії, Грузії, Молдові, Азербайджану, Боснії і Герцеговині), і в постколоніальних країнах (в Індії, М'янме, Шрі-Ланці), і в країнах, традиційно іменованих «західними демократіями» (Ольстер у Великобританії, Квебек у Канаді, Басконія в Іспанії).

Узагалі ж, можна вважати, що сепаратизм з'явився в політичному житті майже тоді ж,

коли виникла держава як основний політичний інститут суспільства. Однак у сучасну епоху повсюдної тотальної взаємозалежності проблеми, політичні процеси, що відбуваються у світі, пов'язані з наявністю в окремих регіонах планети вогнищ сепаратизму, викликають глобальне посилення політичної й економічної напруженості. Така тенденція веде не тільки до розпаду багатонаціональних держав, але і породжує ланцюгову реакцію етнополітичних конфліктів, сприяє ослабленню контролю над поширенням звичайного озброєння, розширенню можливостей поширення зброї масового враження, росту тероризму і релігійного екстремізму.

Разом з тим світовий досвід показує практичну відсутність діючих механізмів врегулювання сепаратистських конфліктів. Історично сформовані традиції міждержавної взаємодії, закріплені в нормах міжнародного права, засновані на принципах державного суверенітету і непорушності кордонів. Тим часом визнання в теорії і практиці міжнародних відносин одержав також принцип права націй на самовизначення, що передбачає можливість політичного відокремлення регіону, формування незалежної державності. Принцип національного самовизначення став власне кажучи пріоритетним у сучасному суспільному розвитку, що не відповідає корінним загальнодержавним інтересам, особливо інтересам національної і військової безпеки. У цьому випадку відповідно правомочними стають і боротьба регіону за незалежність, і прагнення держави всіма силами захищати свою територіальну цілісність. Проблема сепаратизму набуває нормативно-етичний аспект: чи варто вважати сепаратистські рухи законними або злочинними, справедливими чи ні, чи припустима військова протидія цим рухам з боку держави і т.д.

Правова колізія закладена в складності сполучення двох норм міжнародного права – принципу непорушності існуючих кордонів і територіальної цілісності держав, з одного боку, і права народів на самовизначення, з іншої. В умовах демократизації і формування правової держави можлива реалізація права народів на самовизначення в рамках існуючих держав. Разом з тим, сепаратизм є реальною небезпекою, що підстерігає державу особливо в період переходу від тоталітаризму до демократії, тому що він є досить характерним для посттоталітаризму як відповідна, нерідко ірраціональна в умовах свободи, реакція суспільства на гіперцентралізований характер тоталітарної держави. «Об'єктивною передумовою його є переважливо факт розбіжності етнічних одиниць та державно-політичних утворень» [1, с. 600].

Однак, у дійсності своєю появою сепаратизм обумовлений безліччю об'єктивних обставин: диспропорціями в розвитку окремих регіонів, ігнорування центральною владою специфіки окремих територій, існуванням національної дискримінації і нетерпимості, неможливістю пробитися до влади в нерозділеній державі

політичній еліті регіону, демографічними змінами, соціально–економічними проблемами, історичною пам'яттю народів і зовнішньополітичними факторами. Звідси, зміст поняття «сепаратизм» слід розуміти як явища, що обумовлені етичними, політичними, соціально–економічними, культурними й іншими проблемами, а також прагненнями регіону до політичного відділення від іншої території держави або підвищенню свого правового статусу в його рамках. Нерідко ініціатором появи сепаратизму є і сама держава, що проводить неприйнятну національну і регіональну політику.

Однак сепаратизм лише зароджується на ґрунті об'єктивних факторів. Потім його маршрути пролягають через ті додаткові ситуативні фактори, обставини, що стають умовами детонації сепаратистських тенденцій там і тоді, де і коли вони актуалізуються. В даний час у соціально–політичному розвитку України також мають місце процеси і тенденції, що виступають як умови актуалізації, тобто свого роду «каталізаторів» стосовно сепаратистських тенденцій. До їхнього числа відносяться:

1. Системна соціально–економічна криза, соціальні і політичні наслідки, якої збільшуються неефективністю антикризової політики, здійснюваної органами державної влади. «Після Революції гідності 2013–2014 рр. Україна пошла перед низкою принципово нових викликів. Політична криза супроводжується спробами сецесії окремих регіонів України. Анексія Автономної Республіки Крим, посилення відцентрових тенденцій у південно–східних регіонах України вперше за роки незалежності гостро актуалізували проблему сепаратизму» [2, с. 4].

2. Політика зміцнення владної вертикалі і спроби реставрації авторитарної легітимності, що стала причиною того, що відповідальність за неефективну антикризову політику населення регіонів покладає на Центр, і створює умови для росту спекулятивних можливостей регіональних еліт.

3. Розвиток негативних тенденцій у етно–політичній сфері: зростання «питомої ваги» етнічних забобнів, стереотипів, етнофобій, негативної історичної пам'яті і т.д., що є могутнім чинником дестабілізації етнополітичної обстановки й ефективним «добривом» для розвитку паростків етносепаратизму.

4. Активізація регіональних політичних еліт, прагматично спекулюючих етнічними забобнами і соціальним невдоволенням з метою підвищення своєї популярності і розхитування підвалин легітимності центральної влади.

Разом з тим, аналіз сепаратистських тенденцій в Україні підтвердив тезу, що розростання сепаратизму не є неминучим наслідком взаємодії об'єктивних факторів. Сепаратизм – це завжди стратегія і сукупність політичних дій, напрямок і характер яких визначаються елітарною групою. Сукупність об'єктивних обставин лише створює найбільш «доброчинні» для реалізації сепаратистських цілей умови. Саме тому задача

подолання сепаратизму припускає глибокий аналіз не тільки об'єктивних факторів сепаратизму, але і стратегій політичної поведінки сепаратистських еліт. Такий аналіз уможливило ефективну політику протидії сепаратизмові. Так, у свій час, зниження іредентистських настроїв населення Криму стало можливим після зниження авторитету лідера російського сепаратизму – Ю. Мешкова. Навпаки, у даний час досить високим є рівень легітимності лідерів так званих ДНР і ЛНР. Разом з тим, авторитет української влади в донецькому регіоні відносно низький. Отже, в умовах «гібридної війни» державним органам і інститутам слід виявити готовність до діалогу і почати процес узгодження інтересів. Це – єдиний шлях подолання сепаратизму. Правда, «ситуація ускладнюється активною участю в процесах етнополітичної дестабілізації сусідньої держави – Російської Федерації, яка надає регіональним елітам Півдня та Сходу фінансову, військову та інформаційну підтримку. Збройна анексія Автономної Республіки Крим, формування сепаратистських утворень – ДНР і ЛНР, гібридна війна на Сході України стали наслідком воєнного втручання Російської Федерації і започаткували процес дезинтеграції України. Це активує питання захисту державності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів України» [2, с. 4].

Звично «розрізняють етнонаціональний та регіональний сепаратизм» [3, с. 498]. Основною задачею етносепаратизму є створення складової національної державності, а регіонального сепаратизму – у створенні більш прийнятної політико–територіального устрою. Більш детально.

Етнонаціональний сепаратизм.

Безсумнівно, що національна консолідація прямо залежить від стану національної самосвідомості, у якій відображаються національні інтереси, цінності і уявлення про способи їхньої реалізації. У свою чергу, національну самосвідомість народу обумовлено ідеями й ідеалами національної інтелігенції і тією роллю, що вона грає в даному суспільстві, оскільки саме «багатонаціональність» як ідеологічна основа сепаратизму з'являється не там, де етнічне різноманіття в достатку, а там, де серед меншостей є достатнє число інтелігенції і політичних активістів, що бажають стати домінуючою більшістю (мовою сепаратистів – «домогтися національного звільнення»). Крім того, та або інша присутність інтелігенції в сепаратистському русі впливає на характер і методи його проведення: сепаратистський рух може бути мирним і насильницьким, легальним і нелегальним.

Сучасний сепаратизм як політична програма і як насильницькі дії нерідко ґрунтується на не виваженому (неправильному) трактуванні принципа самовизначення: «кожна етнічна спільність повинна мати власну державно оформлену територію». Насправді такий зміст не укладений ні в правовій теорії, ні в національних законодавствах, ні в міжнародно–правових документах. Останні трактують право народів на

самовизначення, маючи на увазі визнання, що існують системи держав і право територіальних співтовариств (не етнічних груп) формувати систему управління, відповідно до демократично вираженої волі і не на шкоду іншому населенню. Самовизначення, особливо етнічних груп – це, насамперед, право на участь у більш широкому суспільно-політичному процесі. Сепаратизм же в його етнічному варіанті – це вихід з існуючої системи або її руйнування оформлення державності для окремої етнокультурної спільноти. Для сепаратистів самовизначення – завжди відторгнення загальної держави, політичне і культурне розмежування.

Число прихильників сепаратизму і самовизначення окремих етнічних груп завжди виявляється більше, ніж число існуючих і виникаючих знову держав. Тому що відомо: чим більше держав, тим більше меншостей (а не навпаки), тому що кожен нові кордони створюють розділені спільноти, і в кожній новій державі нескінченне культурне різноманіття породжує нову, групову відмінність стосовно нової домінуючої групи. У цьому змісті колишні соціалістичні країни створили прекрасний матеріал для сепаратизму, поклавши із саморуйнівною декларативністю етнічний фактор в основу внутрішнього державного устрою і уклавши величезні ресурси в освіту і культурний розвиток меншостей (так званих «соціалістичних націй»).

Сепаратизм виявився настільки привабливим і начебто простим способом розв'язання суперечностей для багатоетнічних держав, що в ряді випадків йому вдалося мобілізувати могутні внутрішні і зовнішні ресурси і довести справу до збройних конфліктів.

Драматична і заплутана історія сепаратизму не скасовує єдино правильної політики в сучасному світі – це мирне врегулювання внутрішніх конфліктів, пов'язаних з життям багатоетнічних співтовариств, з формуванням нових держав на демократичних засадах і з визнанням імператива багатокультурності.

Недавні розпади держав під напором периферійної сецесії дозволяють зробити висновок більш глибокий, чим метафора про неминучість «розпаду імперій». Цей висновок стосується всієї сучасної системи держав і їхньою загальною клопотаністю з приводу процесів, що відбуваються. Фактор політизованого історичного детермінізму важливий, але ще більш значимо і науковий висновок про те, що визнання нових держав у вже «одержавленому» світі не повинне відбуватися успішно. Тим більше, якщо стара держава ще існує і не визнає свого розпаду, і якщо залишаються меншості, що виступають проти розділу. Тоді необхідно пред'явити вагомі аргументи на користь того, що нова держава дійсна відбулося і що це веде через справжнє самовизначення до блага сторін, що розводяться. Хельсинський принцип «ні – зміні кордонів силою» зовсім не застарів і повинен продовжувати діяти.

Крім того, ініціатори сепаратизму тільки на словах виступають дбайливцями «свого народу», а насправді вони переслідують вузькоєгоїстичні цілі утвердження себе в якості «лідерів держав» і створення нових бюрократій, що слід оплачувати «народам, що самовизначилися». Ціна, що повинні заплатити за реалізацію сецесії, не важлива, тому що сама сецесія проголошується священним принципом, не підлягаючим ніяким обговоренням. А саме гасло досягнення незалежності супроводжується пропагандою ворожнечі до існуючої держави і до іншого населення країни, а саме положення суб'єкта сецесії малюється в навмисно перекрученому виді.

Сепаратисти нав'язують свою волю через силу і примус іншого населення, що звичайно живе у світі з представниками різних етнічних груп і яке хвилює власні проблеми, а не відвоювання територій невідомо в кого і для кого. Силу сепаратисти, як правило, знаходять через зброю й екстремістські організації, що займаються терористичною діяльністю. Сьогодні вже ясно, що один з уроків сепаратизму – це скоріше аморальність, чим беззастережна моральність ідеології і практики розводу замість спільних зусиль по удосконаленню суспільного правління і культурного співіснування. У випадку глибоких розбіжностей і конфлікту, принаймні, більш реалістично представляється можливість існування суспільства – держави з рівнобійними структурами, чим розподіл держави. Остання процедура не усуває конфлікт, а перетворює його в міждержавні, котрі розв'язувати ще складніше. Наївно вірити, наприклад, що відділення Абхазії від Грузії або Косово від Сербії, Криму і частини Донецької і Луганської областей від України приведе до появи «доброруських» державних утворень.

Підтримка меншостей тільки по визначенню – неспроможна. Сучасні меншості найчастіше володіють таким же або навіть кращим соціальним і політичним статусом, чим більшість, а в ряді держав (наприклад, у Сирії, та й в Україні, мабуть) вони виступають як пануюча меншість. Меншості настільки ж часто ініціюють насильство, що і пануюча більшість, а іноді меншості мають більш широкі можливості, чим більшість для нав'язування власного сценарію.

У загальному плані можна відзначити характерну рису сучасної епохи: у даний час спостерігається кризу національної держави як такого – воно вже не може повною мірою задовольняти пред'явлені до нього суспільством і розвитком сучасної економіки вимоги, у зв'язку з чим, поряд із глобальними інтеграційними процесами, спрямованими на створення постнаціональних держав, підсилюються і регіональні рухи, що переслідують метою вирішення суцього локальних проблем. Але прийшов час зробити фундаментальний історичний висновок з останніх подій: людство не придумало поки нічого кращого для забезпечення суспільного порядку і соціального успіху людей, чим держава. Тому зусилля повинні бути спрямовані на навчання політиків і суспільних активістів діям,

спрямованим на те, щоб люди, що сповідають різні релігії і говорять на різних мовах, жили в одній загальній державі і вирішували проблеми розвитку і поділу влади, не виганяючи нікого і не перекроюючи кордони.

Регіональний сепаратизм

Регіональний сепаратизм являє собою соціально–політичне явище, обумовлене прагненням до державного статусу або іншого регіонального політичного простору, соціальні сили якого не бачать іншої кінцевої мети, крім завоювання державної самостійності. Як соціально–політичне явище регіональний сепаратизм характеризується наявністю соціальних коренів; сукупністю інтересів з боку відповідних соціальних утворень (регіонів); наявністю політичної ідеології сепаратизму, обумовленою конкретною апологетикою прагнення до державної самостійності; сукупністю організацій і рухів, установ і інститутів з функціонально–сепаратистською спрямованістю: конкретними соціально–політичними відносинами (із приводу єдиної державності і з іншими регіональними утвореннями; нарешті, різними формами соціально–політичної діяльності в напрямку набуття власної держави. Таким чином, регіональний сепаратизм – це різновид соціальності, що має конкретну кореневу базу, ідеологію, політику і практику, яка спрямована на перетворення регіонального політичного простору в цілісне державне утворення.

Світовий і вітчизняний досвід свідчать про те, що соціально–політичними джерелами регіонального сепаратизму виступають геополітичні, етнополітичні (національно–політичні), конфесійні, територіально–демографічні й інші регіональні відмінності й фактори, врахування яких здійснюється в політиці регіональних еліт з метою державотворення. У результаті дій відзначених причин і факторів виникає конкретна регіональна сепаратистська політика, альтернативна загальнодержавній політиці і конфронтуюча їй в усіх напрямках реалізації й у першу чергу – з питання про державну цілісність і право на самовизначення. Міжнародне право віддає перевагу принципу територіальної цілісності держав, у рамках якої реалізуються різні форми культури, самобутності, ментальності різних соціальних утворень. Форми їхнього самовизначення забезпечуються державною регіональною політикою, що віддає пріоритет правам особистості незалежно від якої–небудь приналежності – етнічної, конфесійної або іншої. Це особливо характерно для багатонаціональних держав. Міжнародний статус принципу територіальної цілісності і непорушності кордонів сучасних держав – загальновизнана теза, що виправдує в тому числі і військово–силові способи захисту цілісності і незалежності державних утворень. Зазіхання ж на цю цілісність є джерелом конфліктності, національної небезпеки.

Регіональний сепаратизм в українській державі – специфічне явище його сучасного стану, що обумовлене як особливостями незалежної

державності, так і геополітичними, соціально–історичними, етнополітичними, конфесійними і власне територіальними умовами. Головними факторами, що визначили специфіку регіонального сепаратизму в Україні, є: особливості російської імперської колонізації; тривале панування тоталітарного політичного режиму в межах Радянського Союзу; характер посттоталітарного розвитку і прорахунки політичного керівництва сучасної української держави, нездатність розробити і здійснити ефективну регіональну державну політику. Головне, на чому спекулюють регіональні політичні еліти, це інституціонально–функціональна слабкість української державності, усіх рівнів влади, яка замість розвитку стратегії державності зайнялася особистим збагаченням, загрузла в корупції, деградувала і практично цілком утратила зв'язок з реальністю і власним народом.

Будь–яка держава, у тому числі й Україна, повинна підходити до розв'язання проблеми сепаратизму комплексно, поєднуючи в політиці протидії органічну єдність невоєнних і військово–силових способів подолання регіонального сепаратизму. Подолання сепаратизму – проблема комплексна, складна і суперечлива. Пріоритетне місце в ній займають невоєнні засоби і способи, до основного з яких можна віднести: забезпечення на всій території України прав людини, незалежності від усіх видів соціальних розходжень – національно–етнічних, конфесійних, територіальних, демографічних й інших; зміцнення принципу унітаризму: «сильний центр – сильні регіони»; ефективний договірний процес по розмежуванню повноважень, децентралізація. Основним у цьому процесі бачиться зміцнення демократичних основ української держави, правових процесів блокування сепаратистських тенденцій. На міжнародному рівні слід постійно стверджувати непорушність принципу територіальної цілісності держав.

У даний час задача стабілізації державності вирішується державою за допомогою зміцнення вертикалі влади і формування авторитарної моделі легітимності під видом децентралізації. Однак ця політика не тільки не сприяє подоланню сепаратизму, але і детермінує зростання сепаратистських тенденцій. Ця теза підтверджується наступними обставинами:

По–перше, «жорстка» унітарна держава, є, по своїй суті, «ситуативною» державою, позбавленою стратегічного виміру, оскільки в ній не розвиваються демократичні механізми й інститути взаємодії між політичними суб'єктами. Так, у міру зміцнення вертикалі влади втрачали своє значення і налагоджені в 90–і роки механізми узгодження інтересів центра і регіонів.

По–друге, перерозподіл владних повноважень на користь Центра викликала роздратування і невдоволення регіональних і національних еліт, які для відновлення втрачених владних позицій, знову звертають погляд на національні, ультранациональні і сепаратистські рухи.

По–третє, вичерпність таких ресурсів легітимності, як харизма вождя і легальний примус, робить

неминучим кризу легітимності центральної влади й актуалізацію сепаратизму по «перевіреному» за останні десятиліття сценаріям.

По-четверте, зміцнення центральної влади послаблює громадянське суспільство, робить населення об'єктом маніпуляції з боку еліт, зацікавлених у педалюванні сепаратистських настроїв.

По-п'яте, в умовах економічної кризи, зростання безробіття, інфляції, провалу національних проєктів й інших негативних наслідків фінансово-економічної стагнації, гострих екологічних проблем відповідальність за них покладається, насамперед, на центр, що закономірно викликає зростання антицентристських настроїв. Регіональні еліти виявилися в ситуативно виграшному положенні, отримавши можливість маніпулювати невдоволенням населення і його антицентристських настроїв.

По-шосте, інститут повноважних представників президента (а в Концепції децентралізації запровадження інституту Префектів, яких самостійно призначає Президент) розглядається в регіонах як метод прямого адміністративного тиску Києва на регіональну еліту і систему регіонального управління в цілому. Це викликає негативіську консолідацію місцевих еліт і спонукує їх до публічної або латентної конфронтації з повноважними представниками влади.

Таким чином, можна підсумувати, що зміцнення вертикалі влади є тупиковою стратегією стабілізації державності. Метафорично, вертикаль влади сьогодні виявляє собою натягнутий до межі канат, що з одного боку, напружується «перетягнути» максимум владних повноважень, контрольних функцій у центр, а з іншого боку – напором «вимог, підозр і фобій», що трансформуються в антицентризм і сепаратизм. Як шлях подолання сепаратизму і зміцнення української державності нами пропонується відмовлення від стратегії подальшого зміцнення вертикалі державної влади, унітаризації держави, посилення примусових важелів володарювання, посилення авторитарної легітимності державних лідерів. На наш погляд, більш перспективним є «пом'якшення» унітаризму, формування мультикультурної поліетнічної громадянської нації і становлення «демократичної, соціальної, правової держави» (Конституція України, Ст.1) на основі принципів реальної децентралізації.

Таким чином, сепаратизм – історично обумовлене суспільно-політичне явище, у якому переплітаються і взаємозалежні безліч причин. Однак це не означає, що проблема сепаратизму є неконтрольованою, знаходиться поза межами впливу з боку, насамперед центральних урядів держав. Багато в чому майбутнє багатьох держав буде визначатися тим, наскільки успішною буде національна політика держави, чи зуміють центральні уряди в достатній мірі враховувати інтереси, всіх народів (етносів), що існують в межах держави, надати інтеграційним тенденціям домінуючий характер.

Список використаних джерел

1. 'Політологічний енциклопедичний словник', 2004, Упорядник В. П. Горбатенко, Вид. 2-е доп. і перероб., К.: *Гене́за*.
2. 'Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: Наукова записка', 2014, Кресіна І. О. (кер. авт. кол.), К.: *Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*.
3. 'Філософія політики: Короткий енцикл. словник', 2002, Авт.-упоряд.: Андрущенко В. П. та ін., К.: *Знання України*.

References

1. 'Politologichnyj encyklopedychnyj slovnyk (Political Encyclopedic Dictionary)', 2004, Uporjadnyk V. P. Gorbatenko, Vyd. 2-e dop. i pererob., K.: *Geneza*.
2. 'Polityko-pravovi mehanizmy zapobigannya separatyizmu v demokratychnomu suspil'stvi: Naukova zapyska (Political and legal mechanisms for the prevention of separatism in a democratic society: a scientific note)', 2014, Kresina I. O. (ker. avt. kol.), K.: *In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo NAN Ukrainy*.
3. 'Filosofija polityky: Korotkyj encykl. slovnyk (Philosophy of politics: A brief encyclopaedic dictionary)', 2002, Avt.-uporjad.: Andrushhenko V. P. ta in., K.: *Znannya Ukrainy*.

* * *